

Pobudki wnoszenia o orzeczenie nieważności małżeństwa¹

Zawarcie małżeństwa w Kościele katolickim, czyli zgodnie z nauczaniem doktrynalnym Kościoła i prawem kanonicznym, pociąga za sobą istotne konsekwencje nie tylko religijne i kanoniczne, ale również społeczne. Skutki w tych samych obszarach pociąga dezintegracja małżeństwa. W przypadku faktycznego rozpadu małżeństwa, często usankcjonowanego (choć nie jest to *conditio sine qua non*) na forum prawa polskiego rozwodem orzekanym przez sąd powszechny (zob. art. 56 § 1 k.r.o.²), małżonkowie mogą zwrócić się do sądu kościelnego o orzeczenie nieważności małżeństwa, czyli stwierdzenie, że ono nigdy nie zaistniało (zob. kan. 1671 § 1 – kan. 1691 § 3 KPK³)⁴.

¹ Artykuł ten został przygotowany w ramach projektu badawczego finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki, zgodnie z umową o wykonanie i finansowanie projektu nr: UMO-2019/33/B/HS1/00625.

² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2020 r. poz. 1359).

³ *Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983) pars 2, s. 1–301; tekst łacińsko-polski: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.

⁴ Syntetyczne spojrzenie na to zagadnienie: P. Kroczek, *Kilka uwag kanoniczno-duszpasterskich odnośnie orzeczenia nieważności małżeństwa*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne” 8 (2012), s. 169–180.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja wyników badań dotyczących pobudek wnoszenia pozwów o orzeczenie nieważności małżeństwa. Podjęcie czynności zmierzających do zwrócenia się do (sądowej) władzy kościelnej przez małżonków można rozpatrywać w wielu aspektach, także w kontekście religijnym i społecznym. Projekt przeprowadzonych badań opierał się na przekonaniu, że tylko dogłębne poznanie pobudek wszczęcia procesu kanonicznego zmierzającego do stwierdzenia nieistnienia małżeństwa może pozwolić na zidentyfikowanie rzeczywistych przyczyn nieudanego małżeństwa. Założono przy tym, że deklarowane przyczyny wszczęcia procesu kanonicznego zmierzającego do stwierdzenia nieistnienia małżeństwa będą się różnić w zależności od m.in. płci, poziomu wykształcenia, wielkości zamieszkiwanej miejscowości oraz oceny sytuacji materialnej małżeństwa.

Oczywiście przedstawienie wyników przedmiotowych badań (w tym artykule w zakresie częściowym, a mianowicie w kontekście płci respondentów) będzie stanowić początek procesu poznawania ogólnego stanu współczesnego małżeństwa w Polsce. Pogłębiona analiza przedmiotowych pobudek powinna na dalszym etapie pozwolić na określenie kondycji religijnej i społecznej osób, które podejmują działania na rzecz orzeczenia nieważności ich małżeństwa i powinna być uwzględniana w dyskusji o kryzysie współczesnej instytucji małżeństwa⁵.

1. Metodologia badań

Jak zaznaczono, celem artykułu jest analiza pobudek osób podejmujących starania się o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Na potrzeby prowadzonych tu rozważań pojęcie „pobudki” będzie rozumiane zgodnie z rozumieniem zaproponowanym przez Neila Stevensona, według którego „motywacja to bodziec, pobudka, zachęta do działania. Składa się na nią wszystko co w płaszczyźnie werbalnej, fizycznej czy psychofizycznej skłania kogoś do reagowania działaniem”⁶. W literaturze przedmiotu zauważono także, że „motyw to coś, co pobudza do działania i nadaje mu kierunek, skoro już raz zostało wzbudzone. Istnieją dwa główne aspekty motywowanego zachowania: aspekt pobudzania (źródło energii) oraz aspekt kierunku

---

5 Por. C. Pagotto, R.F. Vasa., A. Schneider, *Opcja preferencyjna na rzecz rodziny. 100 pytań i odpowiedzi wokół Synodu poświęconego rodzinie*, Roma 2015.

6 N. Stevenson, *Motywowanie pracowników*, Warszawa 2002, s. 2.

działania”⁷. Ten pierwszy aspekt wiąże się z brakiem zaspokojenia jakiejś potrzeby, który to brak generuje motywy (pobudki) skłaniające człowieka do rozpoczęcia lub kontynuowania określonych czynności lub działań. Natomiast wspomniany aspekt kierunku działania wskazuje na to, że motywację można traktować jako zachowanie ukierunkowane na cel⁸. Ważne jest, aby osiągnięcie tego celu było postrzegane jako potrzebne, a jego realizacja była prawdopodobna (z prawdopodobieństwem większym od zera). Z powyższego wynika, że pobudka i motywacja są ściśle związane z zaspokojeniem potrzeby lub potrzeb człowieka. Warto też podkreślić, że teorie potrzeb ujmowane są prawie we wszystkich podziałach klasyfikacyjnych teorii motywowania⁹. Podsumowując, można uznać, że motywacja może być utożsamiana z pobudką lub też może być pojęciem szerszym – w tym drugim rozumieniu pobudka stanowi „punkt zapalny” dla dokonania jakiejś czynności, a zatem staje się podłożem dla kształtowania motywacji.

W tym artykule podjęto się więc określenia pobudek podjęcia działań zmierzających do uznania małżeństwa badanych osób za nieważne. Odkrycie pobudek osób zgłaszających się do sądów kościelnych oraz weryfikacja sformułowanej hipotezy o wpływie zmiennych demograficznych na te pobudki wymagały pozyskania danych empirycznych, które mogły zostać zebrane jedynie w trakcie realizacji badania empirycznego. Badanie to zostało zrealizowane przez autorów artykułu w ramach projektu badawczego wśród osób, które zdecydowały się na wszczęcie procedury o stwierdzenie nieistnienia ich małżeństwa.

Przyjęta perspektywa badawcza była oparta na podejściu interdyscyplinarnym, uwzględniającym szeroki kontekst, w jakim należy rozpatrywać funkcjonowanie współczesnej instytucji małżeństwa. W podejściu tym zintegrowano przesłanki i inspiracje socjologiczne oraz demograficzne z przesłankami prawnymi i teologiczno-kanonicznymi, co stanowi istotne *novum*. Integracja tych podejść pozwoliła na szersze niż dotychczas rozpatrywanie podjętej problematyki. Chodziło bowiem o holistyczne ujęcie sytuacji współczesnych małżeństw.

---

7 Za W. Bańak, *Zarządzanie personelem*, Toruń 2000, s. 185.

8 Por. J. Berny, M.A. Leśmiewski, P. Górski, *Motywacja w systemie zarządzania zasobami ludzkimi. Analiza teoretyczna problemu*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Administracja i Zarządzanie” 92 (2012), s. 80.

9 Por. A. Miler-Zawodnik, *Teorie potrzeb jako współczesne teorie motywacji*, „Obronność. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej” 4 (2012), s. 101. Więcej na ten temat można znaleźć np. w: Z. Sekuła, *Motywowanie do pracy. Teorie i instrumenty*, Warszawa 2008, s. 17; J. Sikora, *Motywowanie pracowników*, Bydgoszcz 2000, s. 23.

Dane pozyskano z wykorzystaniem techniki standaryzowanej ankiety wypełnianej indywidualnie. Była ona skierowana do osób zgłaszających się głównie do sądu kościelnego w archidiecezji krakowskiej i diecezji bielsko-żywieckiej w celu wszczęcia sądowej procedury stwierdzenia nieważności małżeństwa. Oczywiście udział w badaniu był dobrowolny, a stosowane procedury badawcze gwarantowały zachowanie pełnej anonimowości respondentów. W okresie od 2017–2021 roku pozyskano w ten sposób 326 ankiet w większości w pełni wypełnionych.

Próba uzyskana w badaniu ankietowym nie może być uznana za reprezentatywną. Co prawda, biorąc pod uwagę niewielką liczbę osób zgłaszających się do sądu kościelnego w celu wszczęcia procedury stwierdzenia nieważności małżeństwa, zdecydowano się na kierowanie ankiety do każdej osoby zgłaszającej się do sądu kościelnego we wskazanych diecezjach. Jednakże nie wszystkie osoby, które zostały poproszone o udział w badaniu, wyraziły na to zgodę, a ponieważ dane demograficzne tych, które odmówiły udziału w badaniu, nie były zbierane, nie ma podstaw do oszacowania reprezentatywności próby badawczej.

2. Wyniki analizy statystycznej

W badanej zbiorowości jest 203 kobiet, co stanowi 62,3% ogółu osób. Z tego wynika, że liczba mężczyzn wynosi 123 osoby. Strukturę wieku respondentów w podziale ze względu na płeć oraz wiek przedstawiono w tabeli 1.

TABELA 1. STRUKTURA BADANYCH RESPONDENTÓW ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ I WIEK (N=326)

PŁEĆ	SPECYFIKACJA	KLASA WIEKU				OGÓŁEM
		DO 30 LAT	30–39 LAT	40–49 LAT	50 LAT I WIĘCEJ	
KOBIECI	Liczba	43	105	42	13	203
	% z kolumny	70,49	65,63	56,76	41,94	62,27
	% z wiersza	21,18	51,72	20,69	6,40	100,00
MĘŻCZYZNA	Liczba	18	55	32	18	123
	% z kolumny	29,51	34,38	43,24	58,06	37,73
	% z wiersza	14,63	44,72	26,02	14,63	100,00
OGÓŁEM		61 / 18,71%	160 / 49,08%	74 / 22,70%	31 / 9,51%	326

Źródło: obliczenia własne

Warto zauważyć, że prawie połowa respondentów (49,08%) jest w wieku 30–39 lat (wiersz ogółem). Struktura wieku jest w zrealizowanej próbie zależna od płci – można bowiem zauważyć, że kobiety starające się o orzeczenie nieważności małżeństwa są tu – statystycznie ujmując – młodsze od mężczyzn. Porównując wiersze tabeli „% wiersza” dla kobiet i mężczyzn, można dostrzec, że dominują kobiety w wieku do 30 lat i dalej w przedziale od 30–39 lat, natomiast w przypadku mężczyzn dominuje wiek co najmniej 40 lat. Potwierdzają ten wniosek również dane z wierszy „%kolumny” – wśród respondentów w wieku do 30 lat ponad 70% to kobiety, a wśród najstarszych respondentów kobiety stanowią ok. 42%. Potwierdzenie istnienia zauważonej zależności między wiekiem i płcią znajdujemy poprzez zastosowanie testu niezależności Chi-kwadrat, którego hipotezę zerową o braku zależności między badanymi cechami odrzucamy na poziomie istotności 0,05. Jednak wartość współczynnika V-Cramera nie jest zbyt wysoka i wynosi 0,17. Należy jednak pamiętać, że w przypadku tego współczynnika uzyskanie wysokich wartości na podstawie rzeczywistych danych jest zazwyczaj rzadkim przypadkiem.

W tabeli 2 przedstawiono – analogicznie do wyników z tabeli 1 – strukturę respondentów, uwzględniając tym razem ich wykształcenie.

TABELA 2. STRUKTURA BADANYCH RESPONDENTÓW ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ I WYKSZTAŁCENIE (N=326)

PŁEĆ	SPECYFIKACJA	KLASA WYKSZTAŁCENIA				Ogółem
		PODSTA- WOWE	ZASADNICZE ZAWODOWE	ŚREDNIE	WYŻSZE	
KOBIETA	Liczba	5	18	67	113	203
	% z kolumny	71,43	35,29	56,30	75,84	62,27
	% z wiersza	2,46	8,87	33,00	55,67	100,00
MĘŻCZYNA	Liczba	2	33	52	36	123
	% z kolumny	28,57	64,71	43,70	24,16	37,73
	% z wiersza	1,63	26,83	42,28	29,27	100,00
OGÓŁEM		7 / 2,15%	51 / 15,64%	119 / 36,50%	149 / 45,71%	326

Źródło: obliczenia własne

Dominującym wykształceniem wśród ogółu respondentów jest wykształcenie wyższe i dalej wykształcenie średnie. Porównując struktury wykształcenia kobiet i mężczyzn, wyraźnie widać, że kobiety charakteryzują się częściej wyższymi poziomami wykształcenia – wśród nich ponad 55% ma wyższe wykształcenie,

podczas gdy w przypadku mężczyzn takie wykształcenie ma jedynie 29,27%. Wśród mężczyzn dominującym poziomem wykształcenia jest wykształcenie średnie i zdecydowanie częściej mężczyźni niż kobiety charakteryzowali się wykształceniem zasadniczym zawodowym. Test niezależności Chi-kwadrat zdecydowanie wskazał na istotny związek między płcią a wykształceniem. Wartość współczynnika V-Cramera wyniosła 0,30.

W tabeli 3 zilustrowano kształtowanie się sytuacji materialnej gospodarstwa domowego w czasie trwania małżeństwa w zestawieniu z klasą miejscowości, w której małżeństwo najdłużej zamieszkiwało.

TABELA 3. STRUKTURA BADANYCH RESPONDENTÓW I ICH MAŁŻONKÓW ZE WZGLĘDU NA WYKSZTAŁCENIE (N=326)

SYTUACJA MATERIALNA	SPECYFIKACJA	KLASA MIEJSCOWOŚCI ZAMIESZKANIA					OGÓŁEM
		WIEŚ	MIASTO O LICZBIE MIESZKAŃCÓW				
			DO 20 TYS.	20-50 TYS.	50-100 TYS.	POW. 100 TYS.	
BARDZO DOBRA	Liczba	11	2	5	4	11	33
	% z kolumny	8,33	5,56	10,87	22,22	13,10	10,12
	% z wiersza	33,33	6,06	15,15	12,12	33,33	100,00
DOBRA	Liczba	35	9	12	5	32	93
	% z kolumny	26,52	25,00	26,09	27,78	38,10	28,53
	% z wiersza	37,63	9,68	12,90	5,38	34,41	100,00
PRZECIĘTNA	Liczba	64	12	20	7	26	129
	% z kolumny	48,48	33,33	43,48	38,89	30,95	39,57
	% z wiersza	49,61	9,30	15,50	5,43	20,16	100,00
RACZEJ ZŁA	Liczba	16	7	6	1	9	39
	% z kolumny	12,12	19,44	13,04	5,56	10,71	11,96
	% z wiersza	41,03	17,95	15,38	2,56	23,08	100,00
ZŁA	Liczba	6	6	3	1	6	22
	% z kolumny	4,55	16,67	6,52	5,56	7,14	6,75
	% z wiersza	27,27	27,27	13,64	4,55	27,27	100,00
OGÓŁEM		132 / 40,49%	36 / 11,04%	46 / 14,11%	18 / 5,53%	84 / 25,77%	326

Źródło: obliczenia własne

Blisko 60% respondentów wskazało, że w czasie małżeństwa mieszkali przede wszystkim w mieście. W ramach osób zamieszkujących miasta dominowały osoby z dużych miast (ok. 26%). Natomiast, jeśli chodzi o ocenę sytuacji materialnej ich gospodarstwa domowego, to respondenci wskazywali częściej na dobrą lub bardzo dobrą niż na sytuację złą lub raczej złą. Jednak najczęściej wskazywanym poziomem sytuacji materialnej był poziom przeciętny. W przypadku powiązania sytuacji materialnej i klasy miejscowości zamieszkania małżeństwa trudno jednoznacznie stwierdzić istnienie zależności między tymi cechami. Jedynie w przypadku dużych miast (o liczbie ludności co najmniej 50 tys.) częściej obserwujemy (% z kolumny) respondentów wskazujących na dobrą lub bardzo dobrą sytuację materialną w porównaniu do pozostałych respondentów (zamieszkujących małe miasta i wsie). Test niezależności Chi-kwadrat nie odrzuca hipotezy o braku zależności na poziomie istotności równym 0,05.

Podjęcie decyzji o staraniu się o stwierdzenie nieważności małżeństwa zawsze wynika z istotnych przesłanek, które można identyfikować jako pobudkę do badanej aktywności. Zapytano zatem respondentów o motywy ich decyzji. W pierwszym kroku poproszono respondentów o wskazanie ważności czynników, związanych z ich obecnym i przyszłym funkcjonowaniem, na które wpłynęło orzeczenie o nieważności małżeństwa. W tabeli 4 przedstawiono wyniki wskazań respondentów.

Spośród różnych obszarów życia, które ulegną zmianie po uzyskaniu orzeczenia o nieważności małżeństwa, respondenci zdecydowanie najczęściej jako bardzo ważny wskazywali możliwość korzystania z sakramentów. Również w przypadku ponad 80% respondentów bardzo ważna była możliwość zawarcia małżeństwa sakramentalnego oraz dawanie dobrego przykładu dzieciom. Z drugiej strony często jako najmniej ważny element życia badanych osób, który pobudzał respondentów do starania się o stwierdzenie nieważności małżeństwa, było spełnienie oczekiwań bliskich oraz poprawa swojego wizerunku w otoczeniu zamieszkania.

Warto zauważyć, że w przypadku obszarów życia i funkcjonowania respondentów uznawanych za najważniejsze kobiety częściej niż mężczyźni postrzegały jako najważniejsze możliwość korzystania z sakramentów oraz dawanie dobrego przykładu. Natomiast mężczyźni częściej niż kobiety wskazywali na czynniki związane z praktycznym aspektem życia, jak np. możliwość zawarcia małżeństwa sakramentalnego, spełnienie oczekiwań bliskich, a przede wszystkim oczekiwania obecnej partnerki. Rysuje się więc – może niezbyt ostre – rozróżnienie pobudek kobiet i mężczyzn, jeśli chodzi o staranie się o stwierdzenie nieważności małżeństwa:

kobiety częściej jako bardzo ważne postrzegają czynniki duchowe, a mężczyźni czynniki związane z relacjami społecznymi w ramach najbliższego otoczenia. Wniosek ten potwierdzają wyniki testu niezależności Chi-kwadrat, który wskazał na istnienie istotnej statystycznie zależności czynników (osobno): *Możliwość korzystania z sakramentów* oraz *Spełnienie oczekiwań obecnego partnera/partnerki* ze względu na płeć. W obydwu przypadkach współczynnik V-Cramera przyjął wartość 0,27. Spośród wszystkich wymienionych w tabeli 4 czynników statystycznie istotną zależność od płci wykazało również *Dawanie dobrego przykładu dzieciom*. W tym przypadku współczynnik V-Cramera osiągnął wartość 0,21.

TABELA 4. WAŻNOŚĆ CZYNNIKÓW, ZWIĄZANYCH Z FUNKCJONOWANIEM RESPONDENTÓW, NA KTÓRE WPŁYNIĘ ORZECZENIE O NIEWAŻNOŚCI MAŁŻEŃSTWA – STRUKTURA (W %) ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ RESPONDENTA (N=326)

CZYNNIK	PŁEĆ	POZIOM WAŻNOŚCI				
		1	2	3	4	5
MOŻLIWOŚĆ KORZYSTANIA Z SAKRAMENTÓW (N=307)	K	2,12	-	0,53	1,59	95,77
	M	0,85	0,85	1,69	14,41	82,20
	O	1,63	0,00	0,01	6,51	90,55
MOŻLIWOŚĆ ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA SAKRAMENTALNEGO (N=304)	K	1,08	-	5,91	12,37	80,65
	M	2,54	-	1,69	12,71	83,05
	O	1,64	-	4,28	12,50	81,58
DAWANIE DOBREGO PRZYKŁADU DZIECIOM (N=295)	K	1,81	-	1,20	15,66	81,33
	M	6,80	0,97	3,88	22,33	66,02
	O	3,72	0,00	2,23	18,22	75,46
USPOKOJENIE SWOJEGO SUMIENIA (N=281)	K	2,69	2,15	4,84	17,74	72,58
	M	4,59	1,83	7,34	23,85	62,39
	O	3,39	2,03	5,76	20,00	68,81
ZAKOŃCZENIE PEWNEGO ETAPU ŻYCIA (N=250)	K	4,86	3,78	5,95	32,43	52,97
	M	7,27	3,64	11,82	29,09	48,18
	O	5,76	3,73	8,14	31,19	51,19
SPEŁNIENIE OCZEKIWAŃ OBECNEGO PARTNERA/PARTNERKI (N=278)	K	27,89	10,20	12,24	21,09	28,57
	M	14,56	3,88	7,77	21,36	52,43
	O	22,40	7,60	10,40	21,20	38,40

CZYNNIK	PŁEĆ	POZIOM WAŻNOŚCI				
		1	2	3	4	5
SPEŁNIENIE OCZEKIWAŃ BLISKICH (RODZICÓW, KREWNYCH) (N=295)	K	26,44	13,22	24,14	19,54	16,67
	M	19,63	18,69	26,17	16,82	18,69
	O	23,84	15,30	24,91	18,51	17,44
POPRAWA SWOJEGO WI- ZERUNKU W OTOCZENIU ZAMIESZKANIA (N=269)	K	37,79	11,63	26,16	11,05	13,37
	M	34,91	12,26	31,13	9,43	12,26
	O	36,69	11,87	28,06	10,43	12,95

K – kobieta, M- mężczyzna, O – ogółem; 1 – zdecydowanie nieważny, 2 – nieważne, 3 – obojętne, 4 – ważne, 5 – bardzo ważne

ŹRÓDŁO: OBLICZENIA WŁASNE

Nieco więcej światła na kwestię motywów podejmowania działań w tym zakresie rzucają informacje zaprezentowane w tabeli 5, w której zestawiono odpowiedzi respondentów na pytanie o główną przyczynę podjęcia decyzji o ubieganiu się o orzeczenie nieważności małżeństwa. Należy podkreślić, że respondenci mogli wybrać maksymalnie dwie podane im w pytaniu ankietowym odpowiedzi. W związku z tym w tabeli 5 zawarto informacje o tym, jak często (w procentach) dana przyczyna w relacji do wszystkich wskazań była wybierana przez respondentów (w tabeli kolumna: odp.) oraz dodatkowo – jaki odsetek respondentów wskazało na daną przyczynę (w tabeli kolumna: przyp.). Przykładowo, przyczyna: poznanie osoby, z którą respondent/-ka chce zawrzeć sakramentalny związek małżeński wskazało ponad 48% respondentów (w tabeli kolumna: przyp.), a udział wskazań tej przyczyny wśród wszystkich odpowiedzi udzielonych przez badane osoby stanowił nieco ponad 29% (w tabeli kolumna: odp.).

TABELA 5. PRZYCZYNY/POBUDKI PODJĘCIA DECYZJI O UBIEGANIU SIĘ O STWIERDZENIE NIEWAŻNOŚCI MAŁŻEŃSTWA – STRUKTURA (W %) ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ RESPONDENTA (N=305)

PRZYCZYNA/POBUDKA	PŁEĆ				OGÓŁEM	
	KOBIETA		MĘŻCZYZNA			
	ODP.	PRZYP.	ODP.	PRZYP.	ODP.	PRZYP.
POZNANIE OSOBY, Z KTÓRĄ RESPONDENT/-KA CHCE ZAWRZEĆ SAKRAMENTALNY ZWIĄZEK MAŁŻEŃSKI	21,84	36,90	40,93	67,52	29,08	48,68
NAWRÓCENIE DUCHOWE RESPONDENTA/-KI	19,62	33,16	13,47	22,22	17,29	28,95
MOŻLIWOŚĆ PRYZYSTĄPIENIA DO KOMUNII ŚW. W CZASIE UROCZYŚĆCI KOMUNII ŚW. DZIECKA LUB INNEJ UROCZYŚĆCI RELIGIJNEJ	18,35	31,02	15,54	25,64	17,29	28,95
ROZMOWA Z OSOBĄ, KTÓRA POINFORMOWAŁA RESPONDENTA/-KĘ O MOŻLIWOŚCI UBIEGANIA SIĘ O ORZECZENIE	18,67	31,55	10,36	17,09	15,52	25,99
NAMOWA DUCHOWNEGO	10,13	17,11	10,36	17,09	10,22	17,11
NAMOWA BLISKICH OSÓB	5,70	9,63	5,18	8,55	5,50	9,21
PRZYKŁAD ZNAJOMYCH RESPONDENTA/-KI, KTÓRZY UZYSKALI ORZECZENIE	5,38	9,09	3,63	5,98	4,72	7,89
NACISKI SPOŁECZNOŚCI (INNYCH NIŻ BLISCY)	0,32	0,53	0,52	0,85	0,39	0,66

odp. – procent odpowiedzi; przyp. – procent przypadków

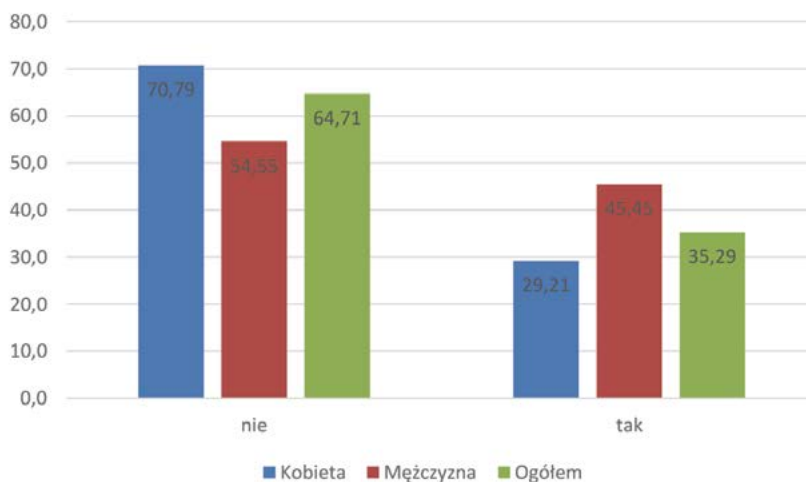
ŹRÓDŁO: OBLICZENIA WŁASNE

Najczęściej wskazywaną główną przyczyną/pobudką podjęcia decyzji o ubieganiu się o stwierdzenie nieważności małżeństwa było poznanie osoby, z którą chce się zawrzeć małżeństwo sakramentalne. Zdecydowanie częściej na tę okoliczność wskazywali mężczyźni (ok. 68%) niż kobiety (ok. 37%), co wydaje się potwierdzać wnioski wysnute na podstawie danych z tabeli 4. Również ta przyczyna miała największy udział wśród wszystkich wskazanych pobudek – w przypadku mężczyzn udział ten wynosi aż 41% (u kobiet ok. 22%). Można przypuszczać, że każda z wymienionych w tabeli 5 pobudek mogłaby być wskazana przez większość

respondentów, jednak ograniczenie liczby wskazań do maksymalnie dwóch zmusiło ich do wybrania najważniejszych dla nich pobudek. W ten sposób uzyskujemy hierarchię ważności przyczyn starania się o stwierdzenie nieważności małżeństwa: na pierwszym miejscu – poznanie osoby, z którą respondent/-ka chce zawrzeć sakramentalny związek małżeński. Dalej, możliwość przystąpienia do Komunii św. w czasie uroczystości Komunii św. dziecka lub innej uroczystości religijnej, ale również nawrócenie duchowe respondenta/-ki. Najrzadszą – spośród wymienionych – przyczyną były naciski społeczności, przykład znajomych lub namowa bliskich osób. W ujęciu duszpasterskim warto wskazać, że nierzadko do podjęcia kroków zmierzających do uzyskania orzeczenia nieważności małżeństwa respondentów skłaniała rozmowa z osobą, która poinformowała badanych o istnieniu takiej możliwości.

Kolejnym uzupełnieniem informacji o podejmowaniu decyzji o złożeniu skargi do sądu kościelnego jest określenie, czy jakaś inna osoba miała wpływ na tę decyzję. Na rysunku 1 pokazano, jak często taka osoba miała ten wpływ.

RYСУNEK 1. WPŁYW OSOBY TRZECIEJ NA DECYZJĘ RESPONDENTA/-KI O ZŁOŻENIU SKARGI DO SĄDU KOŚCIELNEGO – WYNIKI ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ RESPONDENTA (W %) (N=323)

Źródło: opracowanie własne

W większości przypadków ostateczną decyzję respondenci podejmowali osobiście. Nieco częściej mężczyźni niż kobiety ostatecznie zostali przekonani przez inną osobę. Kategorie tych osób przedstawia tabela 6.

TABELA 6. OSOBY, KTÓRE OSTATECZNIE PRZEKONAŁY RESPONDENTA/-KĘ, ABY UBIEGAĆ SIĘ O STWIERDZENIE NIEWAŻNOŚCI MAŁŻEŃSTWA – STRUKTURA (W %) ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ RESPONDENTA (N=111)

OSOBA	PŁEĆ				OGÓŁEM	
	KOBIETA		MĘŻCZYZNA			
	ODP.	PRZYP.	ODP.	PRZYP.	ODP.	PRZYP.
OBCENY PARTNER/ PARTNERKA	17,65	25,86	54,17	73,58	34,39	48,65
KSIĄDZ	34,12	50,00	27,78	37,74	31,21	44,14
RODZICE	16,47	24,14	8,33	11,32	12,74	18,02
PRZYJACIEL	12,49	18,97	2,78	3,77	8,28	11,71
DZIECKO(CI)	4,71	6,90	4,17	5,66	4,46	6,31
INNE OSOBY	14,12	20,69	2,78	3,77	8,92	12,61

odp. – procent odpowiedzi; przyp. – procent przypadków

ŹRÓDŁO: OBLICZENIA WŁASNE

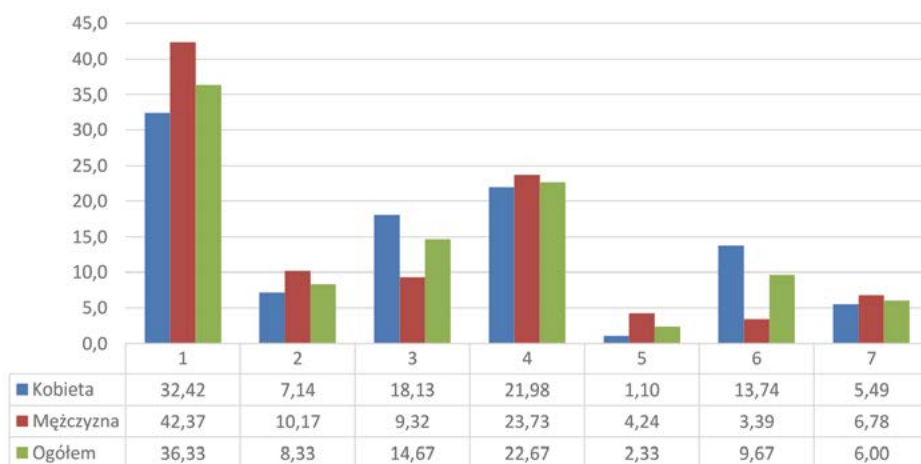
W przypadku mężczyzn w ponad 73% kluczowe znaczenie dla podjęcia omawianej decyzji miała obecna partnerka. Wynik ten wiąże się ze wskazaniem przez mężczyzn, że ważną przyczyną ich starań o stwierdzenie nieważności małżeństwa było spełnienie oczekiwań obecnej partnerki (tabela 4). Natomiast w przypadku kobiet często osobą wspierającą decyzję był ksiądz. Ponadto ksiądz był częściej osobą przekonującą w przypadku kobiet niż mężczyzn. Również kobiety relatywnie często wskazywały na inne osoby, które pomogły im podjąć ostateczną decyzję. Wśród tych osób byli: koleżanka, współuczestnicy rekolekcji dla osób niesakramentalnych, znajomi, siostra, siostra zakonna, papież Franciszek (zapewne poprzez swoje nauczanie).

Podjęcie decyzji o wniesieniu sprawy do sądu kościelnego i jego orzeczenie niewątpliwie ma wpływ na życie badanej osoby, jak i jej/jego męża/żony. Powstaje w tej sytuacji pytanie, czy małżonek/-ka mieli świadomość takiego kroku respondenta/-ki. Wyniki przedstawia rysunek 2.

Zdecydowanie najczęściej respondenci nie powiadomili swojego małżonka o podjęciu kroków zmierzających do uznania ich małżeństwa za nieważne. Relatywnie dość często respondenci przyznawali, że rozmawiali o tej decyzji ze współmałżonkiem, który/-a przyjął/-ęła tę decyzję ze zrozumieniem. Dość

często kobiety wskazywały, że powiadomiły swojego męża o rzeszonej decyzji, a ten przyjął ją ze zdenerwowaniem. W niewielkim procencie była to wspólna decyzja współmałżonków.

RYSUNEK 2. POINFORMOWANIE WSPÓŁMAŁŻONKA RESPONDENTA/KI O STARANIU SIĘ O STWIERDZENIE NIEWAŻNOŚCI MAŁŻEŃSTWA – WYNIKI ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ RESPONDENTA (W %) (N=302)

1 – nie, nie myślałem/-am o tym w ogóle; 2 – nie, niech to zrobi ktoś inny; 3 – nie, boję się jego/jej reakcji; 4 – tak, i przyjął/-ęła to ze zrozumieniem; 5 – tak, i przyjął/-ęła to z zaskoczeniem; 6 – tak, i przyjął/-ęła to ze zdenerwowaniem; 7 – to była wspólnie podjęta decyzja

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Na koniec poproszono respondentów, aby ogólnie podsumowali własnymi słowami, co było motywacją złożenia pozwu o orzeczenie nieważności małżeństwa. Mogli oni wskazać wszystkie przyczyny/pobudki skłaniające ich do podjęcia ww. starań. Wyniki po pogrupowaniu prezentuje tabela 7.

Po autorskim pogrupowaniu wypowiedzi respondentów można zauważyć, że najczęściej wskazywane były motywacje związane z uregulowaniem swoich spraw duchowych, a następnie związane z możliwością założenia rodziny. Przy czym częściej na te duchowe aspekty wskazywały kobiety, a na bardziej praktyczną przyczynę – możliwość założenia rodziny – mężczyźni. Ponad 50% mężczyzn wskazało na tę pobudkę. W pozostałych przypadkach znaczenie także miały motywy związane z wychowaniem dzieci oraz zakończeniem pewnego etapu życia.

TABELA 7. PODSUMOWANIE MOTYWACJI ZŁOŻENIA POZWU O STWIERDZENIE NIEWAŻNOŚCI MAŁŻEŃSTWA – STRUKTURA (W %) ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ RESPONDENTA (N=290)

MOTYW	PŁEĆ				OGÓŁEM	
	KOBIETA		MĘŻCZYŻNA			
	ODP.	PRZYP.	ODP.	PRZYP.	ODP.	PRZYP.
PRZYJMOWANIE SAKRAMENTÓW / BYCIE W PEŁNI KATOLIKIEM / PEŁNE UCZESTNICTWO W NABOŻEŃSTWACH / PRZYJĘCIE MAŁŻEŃSTWA SAKRAMENTALNEGO / STANIE SIĘ RODZICEM CHRZESTNYM / ZACHOWANIE WIĘZI Z KOŚCIOŁEM / POTWIERDZENIE SWOJEJ SYTUACJI AUTORYTETEM KOŚCIOŁA	36,45	59,89	29,56	43,52	34,06	53,79
MOŻLIWOŚĆ ZAŁOŻENIA RODZINY	19,73	32,42	34,59	50,93	24,89	39,11
DOBRY PRZYKŁAD DLA DZIECI, INNYCH OSÓB / DOBRE WYCHOWANIE DZIECI	11,71	19,23	6,92	10,19	10,04	15,86
SPOKÓJ SUMIENIA / ŻYCIE BEZ GRZECHU	10,03	16,48	6,29	9,26	8,73	13,79
BRAK UCZUCIA MIŁOŚCI / BRAK WSPÓLNEGO ŻYCIA Z MĘŻEM / PORZUCENIE / BRAK DOJRZAŁOŚCI / PRZEMOC W ZWIĄZKU / BRAK WZAJEMNEGO POROZUMIENIA / NIEDOTRZYMANIE PRZYSIĘGI MAŁŻEŃSKIEJ ITP.	8,70	14,29	8,18	12,04	8,52	13,45
MOŻLIWOŚĆ UZYSKANIA ORZECZENIA O NIEWAŻNOŚCI MAŁŻEŃSTWA / ZROZUMIENIE I AKCEPTACJA ROZPADU MAŁŻEŃSTWA / ZAKOŃCZENIE ETAPU ŻYCIA	8,03	13,19	6,29	9,26	7,42	11,72
NOWA PARTNERKA / BLISCY / ROZMOWA Z DUCHOWNYM	2,34	3,85	3,77	5,56	2,84	4,48
WIARA / NAWRÓCENIE	2,01	3,30	4,40	6,48	2,84	4,48
NIEZROZUMIENIE PRZYSIĘGI MAŁŻEŃSKIEJ	0,33	0,55	-	-	0,22	0,34
WSPÓLNIE PODJĘTA DECYZJA	0,33	0,55	-	-	0,22	0,34
ŚLUB BYŁ ZAWARTY POD PRZYMUSEM	0,33	0,55	-	-	0,22	0,34

odp. – procent odpowiedzi; przyp. – procent przypadków

Źródło: obliczenia własne

3. Interpretacja wyników badań

Rozpad związku małżeńskiego jest niewątpliwie doświadczeniem traumatycznym, które staje się tym bardziej dotkliwe, im bardziej osoba jest zaangażowana emocjonalnie w jego trwanie. Zainicjowanie kanonicznego procesu o unieważnienie związku małżeńskiego jest aktem bardzo bolesnym, jednakże dla osób związanych z Kościołem katolickim bardzo ważnym, gdyż pozwala im określić ich sytuację rodzinną w wymiarze religijnym. Zatem wyrok sądu kościelnego unieważniający związek małżeński może być postrzegany jako moment, który pozwala zamknąć pewien etap życia i równocześnie zdefiniować nową sytuację, w której znajduje się osoba inicjująca postępowanie kanoniczne.

Jak wielokrotnie wcześniej wskazywano, kluczem do zrozumienia kryzysu współczesnej rodziny jest analiza pobudek osób, które inicjują proces kanoniczny. Pobudki te, jak dowodzi przeprowadzona analiza danych empirycznych, są jednak w znacznym stopniu zależne od płci badanych. Co prawda, warto to podkreślić, wszystkie wskazywane przez badanych pobudki mają bardzo istotny komponent religijny i wyrażają pragnienia uregulowania swojej sytuacji we wspólnocie religijnej i w ramach Kościoła, jednakże pogłębiona analiza motywacji i pobudek wyraźnie wskazuje, że postawy kobiet i mężczyzn w badanej sytuacji są odmienne. Dla kobiet zdecydowanie bardziej istotne są pobudki związane z autotelicznym komponentem wiary, ze sferą duchową przeżycia religijnego oraz możliwość pełnego uczestniczenia w sakramentach. Pobudki te wyrażają w takim razie potrzebę uregulowania, zgodnie z zasadami wiary, indywidualnej relacji wobec Boga i Kościoła. Oznacza to, że kluczowe staje się dla nich rozliczenie zamykanego etapu życia i powrót do pełnej harmonii społecznej, duchowej i religijnej. Stan ten bilansuje przeszłość i otwiera na potencjalne możliwości działania w przyszłości, aczkolwiek plany na przyszłość nie są głównym uzasadnieniem podejmowanych starań związanych z postępowaniem przed sądem kościelnym. Uzyskanie unieważnienia małżeństwa jest zatem dla kobiet potwierdzeniem określonego stanu faktycznego, a niekoniecznie jest związane z konkretnymi planami. Natomiast perspektywa mężczyzn wydaje się znacząco odmienna. Zawiera ona bowiem bardzo wyraźny komponent pragmatyczny. Inicjatywa na rzecz unieważnienia małżeństwa jest podejmowana przede wszystkim w kontekście krystalizujących się planów na przyszłość. Bardzo istotną rolę w tych działaniach mogą odgrywać nowe partnerki lub inne osoby, które motywują badanych do uregulowania swojej sytuacji matrymonialnej w kontekście możliwości realizacji konkretnych planów małżeńskich. Oznacza to, iż w przypadku

pobudek oddziałujących na mężczyzn dużo istotniejszą potrzebą jest uzyskanie zdolności do realizacji już skonkretyzowanych nowych planów życiowych.

Przyczyn zarysowanego zróżnicowania może być oczywiście wiele i nie należy ograniczać się tu do próby wyjaśnienia jednoprzyczynowego. W tym kontekście warto jednak zwrócić szczególną uwagę na swoistość pobudek wśród kobiet, które skłaniają je przede wszystkim do rozliczenia przeszłością, co może wiązać się z faktem, iż najczęściej przeszłość ta jest znaczonej przemocą w rodzinie i uzależnieniem alkoholowym partnera. Tego typu sytuacje są bowiem często uznawane przez osoby wierzące jako jedyne akceptowalne uzasadnienie rozpadu małżeństwa¹⁰. Uzyskanie unieważnienia małżeństwa jest w tych sytuacjach przede wszystkim wyzwoleniem z przemocowej przeszłości, co staje się to wartością autoteliczną. W przypadku mężczyzn przemocowość unieważnianego związku jest zdecydowanie rzadszym zjawiskiem, zatem odcinanie się od przeszłości nie jest czynnikiem szczególnie koniecznym. Natomiast istotne staje się zamknięcie poprzedniego etapu życia w kontekście nowych relacji, tym bardziej że nowa partnerka, jeżeli jest osobą zaangażowaną religijnie, może wyraźnie oczekiwać uregulowania statusu badanego również w kontekście możliwości zawarcia z nim sakramentalnego związku małżeńskiego.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania, jak już wskazano, są pierwszym elementem studium, które może zmierzać do poznania kondycji współczesnego małżeństwa (zawieranego w Kościele) w Polsce. Analiza pobudek osób zgłaszanych się do sądu kościelnego pozwala na dalsze zgłębianie tego obszaru badawczego.

Trzeba dodać, że motywacja osób starających się o orzeczenie nieważności małżeństwa nie ma znaczenia dla samego procesu w tym sensie, że nie wpływa na werdykt, czyli na to, czy orzeczono ważność czy nieważność małżeństwa. Jednakże przedmiotowe pobudki mogą wykazywać pewną korelację z przyczynami nieważności małżeństwa¹¹, lecz o tym można przekonać się po zakończeniu pro-

---

¹⁰ Por. R. Boguszewski, *Stosunek Polaków do rozwodów*, „Komunikat z Badań CBOS” (2019) nr 7, s. 6–9, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_007_19.PDF.

¹¹ Są to najczęściej wady zgody małżeńskiej (kan. 1095–1107 KPK); por. K. Karsten, P. Kroczek, *Uzależnienia jako przyczyny nieważności małżeństwa w prawie kanonicznym. Obraz na podstawie akt sądowych*, „Studia nad Rodziną” 22 (2018) nr 4 (49), s. 137–153.

cedury w sądzie kościelnym. Ta korelacja otwiera dalszą perspektywę badawczą i możliwości rozwoju przeprowadzonych badań.

ABSTRACT

Motives for bringing proceedings for declaring marriage null

The study of the condition of marriages and reasons for failed marriages by analyzing the motives for bringing annulment actions is a novelty in the literature. The paper presents the results of such research conducted by the authors. These motives are significantly dependent on the gender of the respondents, which was shown.

Keywords: annulment of marriage, condition of marriages, failed marriage

Pobudki wnoszenia o orzeczenie nieważności małżeństwa

Badanie kondycji małżeństw oraz przyczyn nieudanych związków małżeńskich poprzez analizę pobudek wnoszenia pozwów o orzeczenie nieważności małżeństwa stanowi novum w literaturze przedmiotu. Artykuł zawiera prezentację wyników takich właśnie badań przeprowadzonych przez autorów. Wykazano, że pobudki te są w znacznym stopniu zależne od płci badanych.

Słowa kluczowe: orzeczenie nieważności małżeństwa, kondycja małżeństw, nieudane małżeństwo

---

BIBLIOGRAFIA

---

1. Bańka W., *Zarządzanie personelem*, Toruń 2000.
2. Berny J., Leśmiewski M.A., Górski P., *Motywacja w systemie zarządzania zasobami ludzkimi. Analiza teoretyczna problemu*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Administracja i Zarządzanie” 92 (2012), s. 77–89.
3. Boguszewski R., *Stosunek Polaków do rozwodów*, „Komunikat z Badań CBOS” (2019) nr 7, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_007_19.PDF.
4. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983) pars 2, s. 1–301; tekst łacińsko-polski: *Kodeks*

prawa kanonicznego, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.

5. Karsten K., Kroczek P., *Uzależnienia jako przyczyny nieważności małżeństwa w prawie kanonicznym. Obraz na podstawie akt sądowych*, „Studia nad Rodziną” 22 (2018) nr 4 (49), s. 137-153.

6. Kroczek P., *Kilka uwag kanoniczno-duszpasterskich odnośnie orzeczenia nieważności małżeństwa*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne” 8 (2012), s. 169-180.

7. Miler-Zawodnik A., *Teorie potrzeb jako współczesne teorie motywacji*, „Obronność. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej” 4 (2012), s. 101-116.

8. Pagotto C., Vasa R. F., Schneider A., *Opcja preferencyjna na rzecz rodziny. 100 pytań i odpowiedzi wokół Synodu poświęconego rodzinie*, Rome 2015.

9. Sekuła Z., *Motywowanie do pracy. Teorie i instrumenty*, Warszawa 2008.

10. Sikora J., *Motywowanie pracowników*, Bydgoszcz 2000.

11. Stevenson N., *Motywowanie pracowników*, Warszawa 2002

12. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359).